

★ 80 ★
ГОДИНА
ЛЕЖ СРБИЈА

АНТИФАШИСТИЧКИ ФРОНТ ЖЕНА ЈУГОСЛАВИЈЕ основан је у сред рата, 6. децембра 1942. године у Босанском Петровцу, на ослобођеној територији Бихаћке републике. Жене из свих крајева Југославије окупиле су се како би направиле своју организацију у оквиру Народноослободилачке борбе.

Процењује се да је у различитим видовима борбе у Југославији учествовало око два милиона жена. **Боркиња је било око 100.000, од чега је петина добила официрске или подофицирске чинове.**

И пре оснивања АФЖ Југославије, у Босни и Херцеговини је основана јединствена организација жена антифашисткиња већ фебруара 1942. године у Фочи.

Јуна 1943. одржана је прва конференција АФЖ Хрватске. Током јесени исте године одржавају се конгреси АФЖ Словеније и Црне Горе.

Годину дана касније, децембра 1944, републичка конференција АФЖ се одржава и у Македонији.

Група омладинки у редовима
Народноослободилачке војске,
на Динари, маја 1943.

УВОДНА РЕЧ

Брошура коју држите у рукама посвећена је сажетој реконструкцији догађаја који се пре осам деценија, 28. јануара 1945. године, одржао на Коларчевом народном универзитету.

Био је то Први Антифашистички митинг жена Србије, на којем се окупило 2000 жена из целе земље, како би основале **Антифашистички фронт жена Србије**.

Данас смо опет на истом месту са жељом да славимо женски допринос антифашистичкој борби, као и да у истој традицији наставимо организовање у тренутку поновног, глобалног налета деснице.

Ако су наше преткиње могле да победе фашизам, и да се у том процесу изборе за своју и општедруштвену еманципацију, моћи ћемо и ми!

Феминистичка антифашистичка мрежа – ФАМа

Пре оснивачког догађаја из јануара 1945. године, рад на терену у Србији је био изазован због терора окупационих власти удржених са локалним квислинзима и четницима. По писању Неде Божиновић – правнице, предратне комунисткиње, боркиње у НОБ-у, и касније, пацифисткиње током деведесетих – због тих услова се каснило са масовнијим оснивањем актива и одбора жена.

Септембра 1942. у Аранђеловцу је формиран градски одбор АФЖ-а и неколико месних одбора у колубарском срезу. Првих десетак одбора основано је у Топлици крајем исте године.

Са јачањем партизанског покрета, стварали су се услови и за бројније организовање жена. Почетком 1943. основано је више сеоских и месних одбора у космајском и младеновачком срезу. Од маја 1943, у јужној Србији, на врло посебеним конференцијама жена формирају се месни и срески одбори АФЖ-а. У лесковачком округу окружни одбор је основан у првој половини 1944. године.

Окружна конференција АФЖ-а одржана је у Лебану 9. и 10. септембра 1944. године:

Свако село и свака жена знали су за конференцију. По зидовима кућа били су исписани позиви невештом руком сељанки. 9 септембра увече Лебане ври од огромног броја жена, које су пристизале из најудаљенијих крајева (Извештај из првог броја Зоре).

У Прокупљу је одржана конференција 24. септембра, следила је Врњачка Бања 29. октобра. На митингу у Прокупљу је говорила и Стана Динић – сељанка којој је један син погинуо, други је у том тренутку још увек био у НОБ-у, мужа су јој убили четници, а ћерка јој је рањена у борби за Прокупље:

Ми жене са села, помагале смо борбу коју су водили наши мили против душмана, како смо знале и умелe. Велике смо жртве дале. Драге другарице, слобода се не може добити на тањиру. Ми смо се за њу бориле. Дале смо своје најмилије. Али рат још није завршен, још по нашој земљи гази нога поганог душманина. Будимо храбре и дајмо у ову свету борбу своје миле и премиле. Скупимо све снаге да уништимо непријатеља, да нам ни један зликовац жив не умакне. Треба да створимо за нашу децу бољи живот... Угледајмо се на руске мајке. Оне су послале своје синове овамо, к нама у Југославију, дошла је славна Црвена армија да нам помогне...

Конференција Антифашистичког фронта жена
у Чукоровцу, срез Моравски, 8. маја 1944. године (Znaci.net)

Разуменка Петровић износи реферат о борби жена
– Конференција АФЖ у Лесковцу, новембар 1944. године
(Архив Југославије, АЈ-377-141-200)

Широм Србије жене су сакупљале помоћ за фронт, шиле и прале рубље за војнике, уписивале санитетске курсеве како би биле од помоћи рањенима, преузимале бригу око незбринуте деце. Савременим језиком речено, жене су на себе преузеле послове неге, бриге и репродукције друштва. Као и током свих година рата, док се ратовало на фронтовима, оне су покушавале да спасу и одрже живот.

У том периоду покреће се и *Зора – Орган Антифашистичког фронта жена Србије*. Први број листа отвара текст „На заједничком послу са читавим народом“, потписан иницијалима М.М. (вероватно је реч о Митри Митровић – књижевници, предратној револуционарки, и касније, првој министарки у историји Србије).

Овај програмски текст смешта жене у средиште Народноослободилачке борбе намењујући им двоструку улогу – ону у позадини, и ону на првим линијама фронта. Јер борба за женску еманципацију види се у контексту шире борбе за слободу целокупног друштва и за изградњу новог, социјалистичког система:

Задаци који стоје пред женама у Србији доиста су велики, па и тешки. Пре свега, у Србији нису жене свуда имале прилике и могућности да активно учествују у покрету, као што је то било у другим крајевима Југославије. Зато, жене у Србији морају радити и много брже, и ако хоћете, много више, да би допринеле што више ослободилачком покрету. Друго, задаци су и тешки, баш зато што се нема много искустава и праксе, што године робовања нису дале женама да стекну та искуства, а пре рата су живеле скоро у ропском положају. А сада, када је Србија слободна, треба се наједном прихватити разноврсних организаторских послова, понекад тешких и сложених, које треба брзо савладати, јер ако не радимо брзо, негде ће рањеник умрети од рана, негде ће војнику бити зима па неће издржати на фронту, негде ће деца остати без крова над главом, негде ће непријатељ убацити лажну вест и преварити некога, итд. итд. И, најпосле, жене морају што пре почети да учествују у самој народној власти, а томе се треба и научити.

Никад женама код нас нису дали раније да се баве важним политичким и друштвеним пословима. Ако су нам и дозволили какво женско друштво, и оно је постојало само дотле док не бисмо одлучније почеле да тражимо своја права или да се мешамо и дајемо своју реч и мишљење о крупним државним питањима. Сада, ми смо добиле сва права, она су извојевана у заједничкој борби, у коју су ступиле хиљаде жена, да би једанпут нестало најљућег непријатеља и наше домовине и нас жена. Сада, нас позивају, нас уче, од нас траже да учествујемо у свему, да кажемо о свему своју реч која ће се послушати...

Митра Митровић, фотографија преузета из публикације Жене Србије у НОБ (Нолит, Београд, 1975)

Ми нисмо нашу женску организацију створили зато да би саме решавале само нека своја питања. Нема посебних женских питања, данас их поготову нема, кад су жене добиле своја права.

Слобода домовине, братство и јединство народа у тој борби за слободу, обнова земље после пљачке и пустошења окупатора, то су питања свих, и грађана и грађанки, и сељака и сељанки, и старих и омладине. Зато и постоји, сваког дана јача, шири се, окупља све нове и нове људе и жене Јединствени народно-ослободилачки фронт. У том фронту, где се први пут мушкарци и жене срећу као политички равноправни људи, као други и другарица на истом задатку у том фронту, жене треба да покажу сву своју спремност, своју енергију, своје разумевање нових догађаја и нових путева којима креће наша домовина. А Антифашистички фронт, то је део тог заједничког фронта, кроз наш фронт ми треба још чвршће да се окупимо, још боље да научимо да бисмо могле одговорити свим својим задацима. Наш АФЖ треба да постане такав покрет и организација, која у свако доба може да да и народно-ослободилачкој власти и Јединственом народно-ослободилачком фронту сву помоћ и на политичком и организаторском послу.

ЖЕНАМА СРБИЈЕ

МАЈКЕ И СЕСТРЕ, ЖЕНЕ СРБИЈЕ

Три и по тешке и кrvаве године прохујале су над Србијом, над нама. Три и погодине терора, патњи и страдања, три и по године борби против највећих непријатеља српског народа, свих народа Југославије и нас жена. То су биле најтеже године у историји Србије. Али, то су биле и године које нису могле сатрти и унишити слободарски дух српског народа. Притајена мржња према окупатору и његовим слугама, сакривена љубав према ослободилачкој борби избјала је у ницању и израстању партизанских чета и одреда, за које сте ви давале своје најмилије. Избјала је у вашој помоћи војси коју сте храниле, облачиле, скривале, проводиле и неговале. То су биле године у којима сте ви предњачиле своме народу јунаштвом, чврстином и пожртвованошћу.

Данас је Србија слободна. Већ неколико месеци жене Србије ослобођене су страху, терора и патњи које су им наносили фашистички окупатори и домаћи издајице. Захваљујући јуначким синовима српског народа, захваљујући храбри синовима осталих народа Југославије, захваљујући борби јединићних слободољубивих народа за ослобођење од немачког фашизма, утиру се сузе српских мајки и жена, леће се њихова учељвена срца, њихове напаћене душе. Да више никад не задрхти срце српске мајке од страха да јој њене најмилије не злостављају, не муче, не убијају по окупаторским затворима и логорима, да никад више српске жене и девојке не уздрхте пред камом проклетих издајника српског народа, да никад више српске мајке не проплачују над својим обешчашћеним кћерима, данас више него икада морамо уложити све снаге да се тековине велике борбе за ослобођење очувају и учврсте. Данас више него икад не смемо дозволити да нас тешкоће заплаше или збуне, морамо мобилисати све духовне и материјалне снаге и усмерити их једним јединственим циљем до победе. Очувати тековине трогодишње борбе, нову Југославију, братску заједницу њених народа, у којој Србија има достојно место, то значи за увек онемогућити повратак на старо. То значи онемогућити све оне који прижељкују старију Југославију, тамницу народа, сејача мржње међу њима, Југославију која је ускраћивала сва права женама.

СРПСКЕ МАЈКЕ И ЖЕНЕ

освећене су наше боли, жртве и патње, осигурани су нам дани светле, срећне и мирне будућности. Ту будућност осигурали су најбољи наши синови и кћери заједно са најбољим синовима Црне Горе, Хрватске, Македоније, Босне и Херцеговине и Словеначке. За ту будућност боре се они још и даље у оним крајевима Југославије који још стењу под кrvавим терором фашистичког окупатора. У Босни, Хрватској, Словенији пустоши још непријатељ села и градове, мучи и убија жене и децу, мобилише и тера на присилне радове мушкица, жене и омладину. Да ослободе те крајеве, да ослободе наше миле синове, браћу и очеве, који преко три и по године чаме у немачком заробљеништву, у свакидашњој опасности за свој живот, а да једно осигурају слободу и срећну будућност већ слободним крајевима, већ слободној Србији, проливају своју кrv, уништавајући непријатеља, синови свих народа Југославије, јуначки борци Титове армије.

ЖЕНЕ СРБИЈЕ

у ослобођеној Србији, која је као равноправна чланица са осталим братским земљама заузела своје место у заједничкој домовини, демократској федеративној Југославији, и ви заузимате своја места. Заузимате та места поред осталих жена Југославије, кад изражавате своју мржњу и осуду над онима који су вас мучили и обешчашћивали, кад ступате у редове Народно-ослободилачке војске, кад несебично дарујете своје борце и рањенике, кад за њих дајете своју кrv, кад се материнском бригом старате за осиротелу децу, кад одвајате од својих уста да бисте помогле оне крајеве и онај народ који је досада највиши дао за ову борбу, кад окупљене са свим осталим деловима народа, у Јединственом народно-ослободилачком фронту, помажете своју народну власт и учествујете у обнови и изградњи своје земље, кад своју радост над тековинама ове борбе хоћете да поделите с најбољим сином свог народа, другом Титом. Тиме сте и ви доказале да Србија није била и неће бити дражиновска, да Србија није била и никад неће бити земља издајица, него жариште и носилац слободе и истинског родољубља, носилац братства и јединства народа Југославије. Тиме сте доказале да сте своју судбину нераздвојно повезале са судбином свог народа и са судбином жена осталих крајева Југославије. Својим радом за време окупације, за време ослобођења и после ослобођења, ви сте доказале да сте способне да уживате и користите она права и тековине које су стекле жене Југославије својим учествовањем у Народно-ослободилачкој борби и Народно-ослободилачком покрету, и на фронту с пушком и на раду у позадини. Ви сте доказале да сте спремне да та права очувате и одбраните.

I АНТИФАШИСТИЧКИ МИТИНГ ЖЕНА СРБИЈЕ

који ће се одржати 28. јануара ове године, даје нам све могућности за то. Он ће показати
своју тешку патњу која је десницама, која је узимала наше љубљу, које је чувало у скрини,
које је храбро нашло рада и учествовања у ослободилачкој борби нашег народа.
која је подајала помоћ у нашем даљем раду и борби.
Зато ће се тога дана још јаче чује глас оптужбе против свих народних непријатеља.
нека се још боље видије резултати нашеј рада.
нека се још више покаже наше јединство с осталим братским народима Југославије,
нека се још изрази наша спремност да дамо све од себе, да учествујемо свим својим снагама у великом
делу потпунијег ослобођења и изградње нашеј домовине.

ЖИВЕО ПРВИ АНТИФАШИСТИЧКИ МИТИНГ ЖЕНА СРБИЈЕ!

ЖИВЕЛА АНТИФАШИСТИЧКА СКУПШТИНА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА СРБИЈЕ!

ЖИВЕО ЈЕДИНСТВЕН НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ФРОНТ СРБИЈЕ!

ЖИВЕО НАРОДНИ ХЕРОЈ, МАРШАЛ ЈУГОСЛАВИЈЕ ЈОСПИ БРОЗ-ТИТО!

ЖИВЕЛА ЈУНАЧКА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКА ВОЈСКА ЈУГОСЛАВИЈЕ!

ЖИВЕЛО АНТИФАШИСТИЧКО ВЕЋЕ НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ И НАЦИОНАЛНИ

КОМИТЕТ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ!

ЖИВЕЛО БРАТСТВО И ЈЕДИНСТВО СВИХ НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ!

Смрт фашизму — слобода народу!

ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР
ЗА I АНТИФАШИСТИЧКИ МИТИНГ ЖЕНА СРБИЈЕ

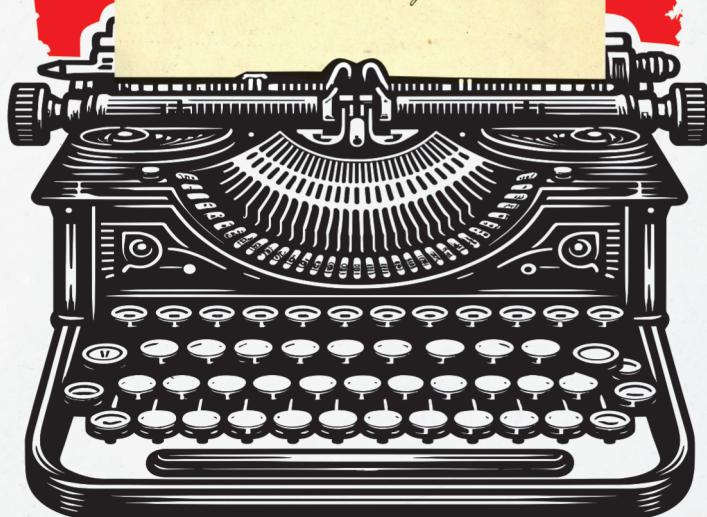
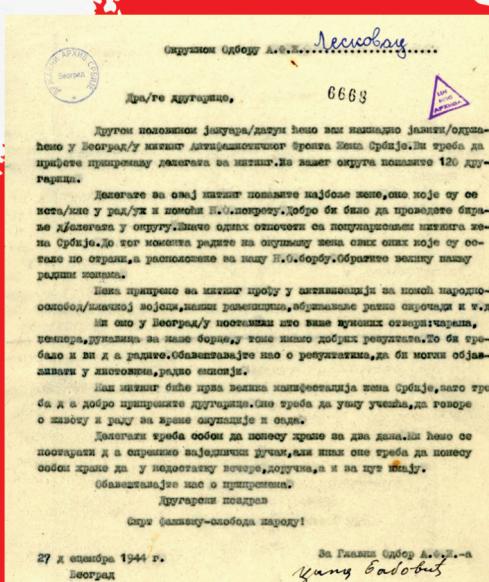
(Зора, број 2-3, фебруар-март 1945)

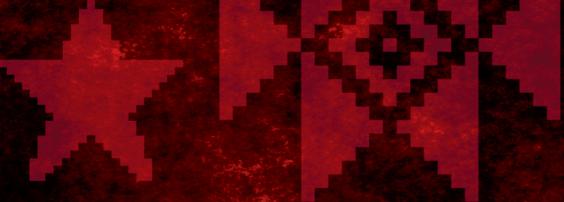

Први антифашистички митинг жена Србије, на коме је основан АФЖ Србије, организује се и дешава у тек ослобођеном, ратом девастираном Београду. 2,000 жена из целе Србије, из сваког округа по 120 делегаткиња, организовано пристижу 27. јануара у Београд, где их у прихватилишту АФЖ-а у Гепартовој улици дочекују другарице из Београдског одбора. Неке су путовале и више дана а сада их чека топао чај и вруће кифле. Од београдских другарица жене добијају коверте са улазницама за митинг, карте за биоскоп, бон за ручак и адресе домаћина и домаћица код којих ће преспавати.

(Извор: Архив Србије,
фонд Ђ-79, фасцикла 3)

У делегацијама се налазе жене које су подржале Народноослободилачку борбу. Већина њих је изгубила синове, ћерке, мужеве, очеве, браћу и сестре у рату. Позване су да говоре о томе на овом великом скупу, првом овог типа у Србији. Жене носе са собом довољно хране за два дана јер је у тадашњем разореном Београду било немогуће организовати довољно хране, за чак и тако кратак период, за 2,000 жена. Сви додатни ресурси су се слали на фронт партизанима и партизанкама.

Овако је Љиља Кршић за *Зору* описала припреме за
Први антифашистички митинг жена Србије:

Узбуђене и срећне почеле су жене Србије са припремама већ на више дана пре свог првог митинга. Грозничаво и полетно радило се и спремало, од Београда па до села на крајњој периферији земље.

Није то била ни најмање лака ствар одабрати у округу највише 120 жена које ће ући у делегацију. Та све оне раде, све имају шта да кажу, све хоће да присуствују великој свечаности жена у слободном Београду.

Није то била ни најмање лака ствар припремити у порушеном и опљачканом Београду дочек и смештај за преко 2.000 делегаткиња из унутрашњости, из федералних јединица, из Бугарске и Албаније. Станови, исхрана, огрев, превоз – све су то били проблеми за себе. По неколико дана морало се трчати због хартије за плакате, због платна за транспаренте, због посуђа, због сале.

Веома је весело и шумно било тих дана у просторијама Градског одбора АФЖ. Собе су брујале од женских гласова, од звоњаве телефона. Жене су ужурбано улазиле и излазиле; тражиле обавештења, упутства; реферисале о оном што су успеле да ураде, расправљале, саветовале се. На улицама узбуђење и забринутост: дан митинга се приближава. Хоће ли све бити готово?

На дан митинга, 28. јануара, пада велики снег који носи кошава. Жене крећу на митинг у поворкама из свих делова Београда, носећи транспаренте са паролама: "Хоћемо Тита", "Живело јединство села и града", "Живео Антифашистички фронт жена Србије", "Живело јединство свих народа". Како су жене из делегација пролазиле градом, тако су им се придруживали други грађани и грађанке.

*Жене долазе на
Први Антифашистички
митинг жена Србије
(Фотографије из архива листа Борба)*

Први Антифашистички митинг жена Србије на Коларцу
(Фото: Бранко Савић, Танjug, из архива Музеја Југославије)

Први Антифашистички митинг жена Србије на Коларцу
(Фото: Бранко Савић, Танјуг, из архива Музеја Југославије)

У име иницијалног одбора митинг је отворила потпредседница београдског одбора АФЖ-а Спасенија Цана Бабовић, једна од најпознатијих југословенских међуратних комунисткиња. Предложено је 16 жена за председништво.

ГЛАВНИ ОДБОР АНТИФАШИСТИЧКОГ ФРОНТА ЖЕНА СРБИЈЕ

Претседница: Ружа Прибићевић
I Претседница: Спасенија Цана Бабовић
II Претседница: Мара Милковић
I Секретар: Разуменка Петровић
II Секретар: Јелена Поповић.

Чланови: 1. Мирта Митровић, поверилац за просвету, 2. Милица Делићер, нач. одељ. за заштиту мат. и деце, 3. Дана Станишић, 4. Милева Планојевић, 5. Милица Сарин, 6. Лена Јуровић, 7. Боса Ђорђевић, 8. Исидора Секулић, 9. Милена Бубalo, 10. Јулка Мештеровић, 11. Славка Морић, 12. Марга Поповић, 13. Радмила Буничевић, 14. Бранка Савић, 15. Савка Јаворина, 16. Фрњада Филиповић-Тасић, 17. Џаница Милошављевић, 18. Саша Божковић, 19. Мара Тaborска, 20. Вида Чубриловић-Копривица, 21. Мина Петровић, 22. Душанка Симовић, 23. Нада Матејић, 24. Радојка Савић, 25. Ђурђица Војновић, 26. Бранислава Нешчић, 27. Оливера Марковић, 28. Гроздана Стошић, 29. Драгица Јовановић, 30. Николија Петровић, 31. Ратка Петровић, 32. Антица Ваџић, 33. Ната Павловић, 34. Мара Милковић, 35. Јованка Милићанић, 36. Параскева Стојановић, 37. Зора Стевановић, 38. Драга Диманић, 39. Милана Ракић, 40. Милева Уско-

ковић, 41. Стана Динић, 42. Рада Дедијер, 43. Наранџа Марковић, 44. Боса Цветић, 45. Милка Ђосић, 46. Милосавија Јакишић, 47. Перељда Петровић, 48. Вера Марјановић, 49. Наталија Васиљевић, 50. Ката Ранковић, 51. Боса Недељковић, 52. Душанка Плјакић, 53. Јасмина Раденковић, 54. Ђенђарка Ћамџић-Кика, 55. Јелка Јанковић, 56. Коцар Ђамјановић, 57. Вида Мартиновић, 58. Велика Белић, 59. Видосава Голубовић, 60. Вука Поповић, 61. Бранка Миленковић, 62. Љубица Делић, 63. Милица Ерић, 64. Олга Трифуновић, 65. Милада Зебин, 66. Велика Томић, 67. Вида Обућића, 68. Радојка Максимовић, 69. Вида Милосављевић, 70. Радмила Јовановић, 71. Милуна Петковић, 72. Љубишка Милошављевић, 73. Олга Јивковић, 74. Зора Милановић, 75. Винка Радовић, 76. Раденка Миловановић, 77. Милеса Јовановић, 78. Милка Минић, 79. Косана Новаковић, 80. Милка Петровић, 81. Јивка Војновић, 82. Љубица Никодијевић, 83. Радмила Недић, 84. Ната Јоцић-Јеремић, 85. Зора Игњатовић, 86. Милица Јоцић, 87. Горица Јовановић, 88. Л. Качеревић, 89. Бранка Стојановић, 90. Дариника Трифуновић, 91. Радмила Томић, 92. Христина Поповић, 93. Зајгорка Стојиловић, 94. Каја Јаковић.

17

Први Антифашички митинг жена Србије на Коларцу
(Фото: Бранко Савић, Танјуг, из архива Музеја Југославије)

Из говора Спасеније Цане Бабовић

Драге другарице,

Први пут у историји наше земље састале су се жене Србије да овде, у престоници демократске федеративне Југославије слободарском Београду, кажу шта су дале за слободу своје земље и шта ће још учинити за њено коначно ослобођење.

Данас су се први пут нашле заједно антифашисткиње Србије, жене устаничке Топлице и Јабланице, жене и мајке опустошене и славне Црне Траве, јуначког Космаја, Тимока и Врања, мајке-јунаци, које без суза дадоше синове и кћери за слободу своје отаџбине, жене патриоткиње и борци народно-ослободилачке војске, које су својим животима и делима дали велики допринос борби за ослобођење наше земље...

Цана Бабовић држи говор пред пуним Коларцем
(Фото: Бранко Савић, Тањуг, из архива Музеја Југославије)

Жене Србије улажу све снаге да фабрике прораде пуним капацитетом, да војсци даду што више топлих ствари: чарапа, џемпера, рукавица, а што више пакета пошаљу рањеним борцима на фронт. Оне неће оставити ни педаљ земље необрађен, ни једно дете несме остати незаштићено. Оне подстичу своје синове, мужеве и браћу на нове херојске подвиге.

Жене Србије никад неће заборавити и никад неће опрости фашистичким зликовцима и њиховим слугама, српским изродима, Недићу, Дражи Михајловићу и Љотићу уништавање и смрт најбољих својих синова, животе деце и жена, никада им неће заборавити Крагујевац, Краљево, Бањицу, Јајинце и Бубањ. Правилна казна мора стићи изроде српског народа, који су зверски мучили, убијали и клали, једни у име "спасавања српства", други у име "краља и отаџбине"...

Ако хоћемо да рад буде што плоднији и успешнији морамо обратити велику пажњу политичком подизању жена, преодолети њихову заосталост која је последица тога, што жене до сада нису имале право да учествују у заједничком животу народа. Морамо радити на томе да жене у потпуности схвате циљеве н.о. борбе, да се упознају са одлукама АВНОЈ-а, са задатцима и улогом ЈНОФ-а. Да би ово постигли треба прићи ликвидацији неписмености, јер у скоро сваком округу Србије има 80% неписмених жена, на курсевима помагати једна другој, не дати да ниједно женско дете дорасло за школу остане неписмено.»

ЖЕНЕ СРБИЈЕ ГОВОРЕ...

Кад је претседавајућа објавила да за реч могу да се пријаве све жене које хоће да говоре — јавило их се шездесет и седам! Жене Србије тешко су дочекале тренутак када ће моли јасно и гласно да кажу шта мисле, да испричaju шта су прејпеле, да изразе своју веру, своју љубав, своје одушевљење, своју мржњу — све оно што су три и по године морале да претрпе и прећу, све оно што су тако дugo морале да чувају и да носе у себи — као бреме неподносиво тешко и кравато.

Младе сељанке, спајаке и одлучице, жене борци, старе сељачке мајке у црно убрађене, излазиле су на трибину, ступале пред микрофон и говориле — просто и јасно — речима једноставним и дивним, речима народне песме, о својим страдањима и о својој вери.

Нова жена Србије чврсто ступа и смело говори, она у себи носи једну нову снагу и нову светост: да је слобода њеног народа, искупљења крвиљу његових најбољих синова и кћери — и њена слобода; и да су права народа, стечена народно-ослободилачком борбом — и њена права. И да нико никада неће више моли да јој отме оно што је платила сузама и крвиљу и животима својих најмилијих: право на човечан живот.

А да су нешто могли митингу жене Србије да присуствују они страници и они изроди наши који још верују да је Србија Дракина и да је за краља — они би кроз уста наших сељанки чули најверодостојнија, најбољија, најкрувија и најевгелија сведочанства да је то лаж, а да је истина супротно: да никакав терор, никакве лажни, ни претње, ни провокације нису у Србији могли да убију слободарски дух и љубав њену за оне њене синове који су одмах по поразу старе Југославије пошли путем части и славе, путем народно-ослободилачке борбе.

(Зора, број 2-3, фебруар-март 1945)

Многе жене из делегација су се јавиле за реч. Све су стигле на ред, и због тога је митинг трајао дуже него што је било планирано.

О женама које су се јавиле за реч, новинарка, сценаристкиња и преводитељица Фрида Филиповић-Тасић је рекла следеће:

Ослобођене, одлучне и смеле, мада у црно завијене, жене српских села и градова узеле су на овом митингу реч да кажу истину о слободарској, борбеној, напаћеној Србији, која је била колевка народно-ослобо-дилачког покрета, која ни једног тренутка није престала да се бори и која је најбољу своју децу дала борби за слободу народа Југославије. Свака њихова реч била је тешка и садржајна. Свака је реч — и она громка, младалачка, борбена и она пуна суза, дрхтава, старачка — била значајна као исповест и као заклетва. Свака њихова реч достојна је да се запише, да се свету објави и да се никад не заборави. Јер заборавити те речи значило би заборавити најмрачније, најкравије стране историје српског народа. Значило би заборавити: колико је ужаса, и колико беде, и колико несреће фашизам нанео Србији.

Вера Јовановић се обраћа митингу
(Фото: Бранко Савић, Танјуг,
из архива Музеја Југославије)

Вера Јовановић из Црне Траве:

Говорим вам у име жена Црне Траве и околине, које су још од првих дана помагале стварање партизанских група, дајући прве борце за ослобођење читавог народа и показајући пут којим треба да иду све жене Југославије. [...] Оне ће се и у позадини, под заставом слободе, борити на тај начин што ће дати све од себе за коначно ослобођење и потпуно истребљење фашизма.

Јулка Миловановић из Даросаве
(Фото: Бранко Савић, Танјуг,
из архива Музеја Југославије)

Јулка Миловановић из Даросаве:

Ми смо се увек борили и бори-ћемо се да истребимо окупатора и његове помагаче.

Милуша Рогановић из Топлице:

Нас овде има двадесет, и свака је изгубила по некога. Ја, моја два сина и двадесет четворо из моје фамилије. Има мајке које су изгубиле и два, и три сина. Све смо ми увијене у црне мараме и црне крпе. Али кажем, другарице, не плачем за моје синове.

Милева Планојевић, млада првоборкиња:

Част је данас назвати се борцем пролетерске бригаде. Наш је понос што је много српских мајки и кћери отишло у те бригаде које су удариле темељ братству наших народа... Ми смо за читаве три ипо године показали, и пријатељима и непријатељима, да је Србија за борбу и да Србија није ни Недићева, ни Дражина, него да је Србија слободарска и свих народа Југославије.

Косана Новаковић, Таковски срез:

Они су арали и одводили и младо и старо, и убијали у име краља. [...] Али све то мучење и клање није наш народ одвратило од народне борбе. [...] Зато вас молим и позивам да још боље и више помажемо, да дамо све од себе нашим борцима, да се рат што пре доврши.

Коса Ненадовић из Ваљева, домаћица:

Ми имамо бисер-жене... Оне су неговале ране партизана у склоништима својих кућа, а око њих су обилазили четници Дражини, одводили најбоље синове и кћери наше и клали пред очима њихових родитеља... [...] Све што имамо и све што можемо треба да дамо да охрабримо наше борце, да им дамо потстрека за борбу, да што пре развијемо нашу заставу у Берлину.

Цвета Милић, село Решковице, срез Млавски:

Нека је срећно нашем народу који се ослободио! Ја мојих шест унука негујем као мале партизане.

Из других земаља говориле су Мара Хацева из Македоније, Пепца Кардель из Словеније, Павка Јакшић из Хрватске и Тима Куревић из Босне.

Мара Хацева
(Фото: Бранко Савић,
Танјуг, из архива
Музеја Југославије)

Пепца Кардель
(Фото: Бранко Савић,
Танјуг, из архива
Музеја Југославије)

Поклони жена Србије за Тита и Главни одбору АФЖ Србије
(Фото: Бранко Савић, Танјуг, из архива Музеја Југославије)

Жене показују поклоне Титу
(Фото: Бранко Савић, Танјуг, из архива Музеја Југославије)

Жене су донеле уникатне поклоне Титу, Главном одбору АФЖ-а, Митри Митровић и Цани Бабовић. Неки од поклона су били:

- ћилим са грбом нове Југославије. Са једне стране грба је партизанка (са пушком у једној руци а лучем Истине у другој) а са друге девојка сељанка која једном руком држи рукавет жита док другом пушта белог голуба, у знаку слободе и мира
- кошара од врбовог прућа са воштаним ружама и натписом "Успомена за друга Тита од наших сиротих Циганки, удовица, другарица"
- колач у облику петокраке
- марама извезена са натписом "Тито руши фашизам"
- власотинско вино у декорисаном буренцету

Сви поклони
су затим били
изложени на бини.

Жене показују поклоне Титу
(Фото: Бранко Савић, Танјуг,
из архива Музеја Југославије)

ПРВИ АНТИФАШИСТИЧКИ МИТИНГ ЖЕНА СРБИЈЕ

БЕОГРАД 28 ЈАНУАР 1945

ОФСЕТ-ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

(Из архива Музеја Југославије)

Феминистичка антифашистичка мрежа (ФАМа)

Ослоњене на интернационално наслеђе наших преткиња које су удружене у Антифашистички фронт жена, пре 80 година, кренуле у борбу против фашизма, сањајући о новом свету у коме ће жене и мушкирци бити равноправни, а социјална правда достигнута,

поносно истичући историјску чињеницу да је у Другом светском рату, 1942. године, у Босанском Петровцу основан АФЖ с циљем да окупи жене, да их оснажи и организује у заједничкој борби за слободу, а против фашизма,

суочене са обнављањем фашистичких наратива и пракси преобучених у популизам, национализам, клерикализам и мизогинију,

инспирисане снагом женских покрета, мрежа, организација и активисткиња у нашем региону које остају повезане, храбре и истрајне, упркос свакодневици којуживе,

решене да бранимо освојена женска права, тековине феминистичког покрета и наставимо борбу за потпуну равноправност,

верујући да мир нема алтернативу и да је могућ само уз поштовање људских права и одржив развој,

(у)стајемо заједно за Феминистички манифест антифашисткиња постЈугославије за 21 век.

(Из Феминистичког манифesta антифашисткиња за 21. век, написаног поводом оснивања ФАМе 6. децембра 2024. године)

Нађа Бобичић је научна сарадница у области студија рода на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. У својој докторској дисертацији бавила се историјом југословенских социјалистичких струја феминизма у периоду од 1975. до 1985. године. Бави се историјом и савременим тенденцијама у савезништвима феминизма, LGBTIQ+, љевице и других прогресивних покрета. Једна је од оснивачица регионалне групе Побуњене читатељке.

Вања Петровић је небинарна активисткиња, истраживачица и студенткиња докторских студија социјалне политике на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Њена поља интересовања и истраживања укључују историју локалног феминизма, аболиционистички феминизам, и солидарно и нехијерархијско организовање. Једна је од оснивачица аболиционистичког Новосадског феминистичког колектора NS FAK.

Посебну захвалност дuguјемо запосленима из Архива музеја Југославије и Архива Југославије на свесрдној помоћи при сакупљању материјала ради реконструкције оригиналног догађаја.

Осим из ова два архива, користили смо се материјалима из Архива Србије, и фотографијама из архива листа Борба.

За даље читање препоручујемо:

Božinović, Neda. 1996. *Žensko pitanje u Srbiji: u XIX i XX veku*. Beograd: Devedesetčetvrta, Žene u crnom.

Цветић, Боса (yp.). 1975. *Жене Србије у НОБ*. Београд: Нолит, Републичка конференција CCPHC.

Dugandžić, Andreja & Tijana Okić (ur.). 2016. *Izgubljena revolucija: AFŽ između mita i zaborava*. Sarajevo: Udružene za kulturu i umjetnost CRVENA.

Sklevicky, Lydia. 1996. *Konji, žene, ratovi*. (odabrala i priredila Dunja Rihtman Auguštin). Zagreb: Druga.

Stojaković, Gordana. 2012. *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena (1945-1953)*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova.

Издавање публикације помогли су:

Rekonstrukcija
Ženski fond

Pobunjene
čitateljke

Ставови изражени у овој публикацији не морају нужно одражавати ставове Фондације Fridrih Ebert или организације у којој су аутори запослени. Фондација Fridrih Ebert не може гарантовати за тачност података садржаних у публикацији.

ИМПРЕСУМ

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 | 11000 Beograd | Srbija

Odgovorna osoba:
Kirsten Schönenfeld | Direktorka

Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru
Tel.: +381 11 3283 285
<https://serbia.fes.de>

Ауторке:
Нађа Бобичић и Вања Петровић

Издавач: Феминистичка
антифашистичка мрежа – ФАМА

Тираж: 300

Штампа: Grid studio d.o.o.,
Београд 2025.

Београд, 2025.

